

Jeremej Ajpin

Kihunyó tűzhely mellett

A Földet hallgatom

Este, amidőn a Nap ott függött a fenyőfák csúcsán, Anyám lehalkított hangon szólt rám:

- Ne zajongj.
- Miért nem szabad zajongani?
- Mindjárt elül a Nap.
- Na és aztán. Hadd üljön!
- Este a vizek s a földek is elalusznak – magyarázta Anyám. – Zajongani ezért nem szabad. Hagyd őket nyugodtan elszenderedni.

- Elalusznak?
 - Igen, hisz elfáradtak. Nem szabad zaklatni őket.
- Odasandítottam a napnyugta felé s megkérdeztem Anyámtól:
- Hát a Nap hová tűnik?
 - Elmegy ő is pihenni.
 - Elfárad a Nap az égen?
 - Hát persze. Hisz mennyi dolgot visz végbe a nap során.
 - És hol pihen a Nap?
 - Bizonyára a házában... Ugyan hol másutt?
- Megvilágosodott előttem: tehát a vizek s a földek úgyszintén alusznak. Elmegy a Nap is a házába, s ő is alszik. Így hát a nap során ők is elfáradnak, akár az emberek.

Tovább faggatom Anyámat:

- Hát a madarak mit csinálnak éjszaka?
 - A szárnyas madarak is alusznak.
 - És a vadak?
 - A lábás vadak is alusznak.
 - S a bogaracskák-pókocskák?
 - A bogaracskák-pókocskák is.
- Gondolkodóba estem, vajon ki lehet az, aki nem alszik éjszaka.
- És a fák meg a füvek?
 - Azok tán nem élnek? – kérdezett vissza Anyám.
 - De, biztosan élnek – szóltam vontatott hangon.

– Elalusznak a fák-füvek is – folytatta Anyám. – Éjszaka minden élő alszik. Hát ezért nem szabad este hangosan nevetgélni meg beszélgetni, kopácsolni meg csörömpölni. Gondolni kell másokra is.

Fülelni kezdtem. És csakugyan: elhallgattak a madárkák, amelyek egész nap ott csicseregtek az aranyló fenyőfák közt a házunk közelében. Bizonyára már meleg fészkecskéikben alusznak reggelig. Majd csak pitymallat előtt kezdenek el fütytyögni s dalolgatni. Amidőn pedig előbukkan a Nap, engem is fölébresztenek.

Aztán érdekelni kezdett, mi történik a mi szálláshelyüinktől távol: vajon mindannyian gondolnak-e az esti csöndre? Feszülten hallgatózva igyekeztem elcsípni az álomba merülő Föld minden hangját. De már nem hallani a mocsári szalonkát a Mocsaras Oldal Vízfolyásánál. Elhallgattak a rikoltozó fenyeveszajkók a vízfolyás menti cirbolyaligetben. A fövényes partú mocsári tavacskákon, a Családi Fenyves túlvégénél elcsöndesedtek a harsány folyami sirályok. Napközben jól idehallik oktalan kacagásuk. A rakoncátlan szél is elnyargalt a messzi folyókratavakra, s ott elrejtőzött, elcsöndesedett, még egy túlevélke sem rezdül az öreg erdeifenyők ágain.

Csönd van északon a lápon.

Csönd van keleten a Kis Szakadékon.

Csönd van nyugaton a Nagy Szakadékon.

Csönd van délen a Mocsaras Oldal Vízfolyásánál.

Csönd ereszkedett az Őszi Szállás Dombjára, ahol a nemzetségünkbeli emberek házai álltak, s ahol az idei tavaszt töltöttük.

Lecsillapodtak a zsörtölődő szarkák, amelyek nap mint nap iderepültek a szálláshelyünkhöz. Sőt még Harko, a mi fehér kutyánk is szemlátomást elbóbiskolt, nem zörgeti a láncot, nem hívogat engem vidám csaholással.

Meggyőződöm hát róla: köröskörül minden elszunnyad, minden elcsöndesedik.

Elül a Nap.

Anyám a még nyitott ajtóban kérdezi (az ajtókat napnyugtakor be szokták zárni):

– Mit csinálsz ott, Roman? Jó ideje nincs egy hangod sem.

Azt válaszolom:

– Hallgatom a Földet.

Apám meg Anyám s a nővéreim halkan beszélnek valamiről a házban. Bizonyára az elmúlt nap eseményeit emlegetik. Hisz egy nap alatt annyi szokatlan dolog történik, s este ezekről okvetlenül meg kell kérdezni a szülőket...

– Gyere haza, Roman – szólít Anyám. – Az ágyban majd végighallgatsz a csöndet...

S én futok haza.

S a csöndet hallgatván elalszom. És látom, amint a Nap a láthatár mögé ereszkedve kitarja bámulatos palotaháza ajtóit. Falai s mennyezete aranyból öntött, hosszú, keskeny sugárlemezekből. Minden tündököl, minden izzik. Önkéntelenül összehunyorítom a szemem. A Nap bemegy a házába s elalszik. Ott alusznak Nap-anyácska gyermekei is: velem egykorú kislányok és kislányok. Amikor házunkba besüt a Nap sugara, Anyám azt szokta mondani: Nap-anyácska idenyújtotta nekünk a kezét. Ha sok a sugár, Anyám szavai szerint ez azt jelen-

ti: lejöttek a földre a Nap gyermekei, hogy velünk, kortársaikkal játszadozzanak. Aztán láttam, ahogy a Nap előbukkan a palotájából. Olyannak tűnt, mintha tél lett volna. „Sapkát vett föl a Nap s kesztyűt húzott az erős fagyokhoz”, mondta Apám. Ugyanekkor elámultam rajta, hogy a téli koronás Nap mennyire hasonlít Anyámhoz. Megemlítettem ezt Apámnak, mire ő így válaszolt: „A Nap minden ember anyja. Talán ezért hasonlít minden anya egymásra.” Jólesett nézni a koronás Napot, s közben Anyámra gondolni. S kicsit sajnáltam, hogy nyaranta a Nap soha nem ölti fel koronáját és kesztyűit... Lám, most is, amint előbújt palotájából a Nap, úgy elvakított, hogy nyomban felébredtem.

Reggel volt. S az ablakon át a falon ott ragyog a Nap simogató keze: az ébresztett fel. Talán azért, hogy siessek a gyermekei fogadására, akik bizonyára szintén unatkoznak egymagukban: nincs kivel játszaniuk, hancúrozniuk.

Alkonyatkor hosszan követem tekintetemmel a palotájába távozó Napot, majd Anyámra pillantok, s eszembe jut az esti csönd meg az álomba merülő Föld...

Nem kevés nyár meg tél telt azóta. Mind gyakrabban merül fel emlékezetemben aranyló fenyvesek övezte kicsi szálláshelyünk, s az est csöndjét szentül óvó Anyám. Az elalvó vizek és földek. Az elalvó fák és füvek. A vadak s a madarak. Az elalvó Nap. S én hallom hangtalan kérdésüket, egyre ugyanazt, egyre ugyanazt:

Ki az, aki ma ugyanolyan szentül őrzi a tajgai földek álmát?

Varjú Hónap

Minden tavasszal türelmetlenül vártuk a Varjút. Ő érkezett meg legelsőként a költöző madarak közül. Az első meleggel: még április kezdetén. Ezért is kapta április a „Varjú Hónap” nevet.

Nemcsak a mi házunk, de az egész szálláshely örvendezett, amikor valaki elújságotta, hogy látta az első Varjút – azaz hanti nyelven *Vurnit*. Házról házra, szállásról szállásra járt a hír:

„Megjött a Varjú!”

„Hazarepült a Varjú!”

„Visszatért meleg tájakról a Varjú!”

A Varjú a szálláshelyünk közelében tanyázott. Fáról fára repült. Felbosszantotta az oktondi kis kutyakölyköket. Kiszemelvén magának egy-egy jó falatot, peckesen lépdelt a tűzhely körül a nyári konyhában. Be-bekukkantott a dorongfákon heverő kéregedények s fateknők alá, olykor pedig azon mesterkedett, hogy csőrével vagy lábával megragadván felfordítsa valamelyik edényt. Esetenként sikerült egy falatnyi húst vagy halat elcsennie a késedelmes háziasszony orra előtt. Ám még a legrigolyásabb vénasszonyok is szemet hunytak a Varjú minden csintalankodása felett.

A mi szálláshelyünkön kedvelték a Varjút. Róla mindenkinek az olyan gazdasszony jutott eszébe, aki a hosszú tél vége szakadtával hazatér, s most bejárja birtokát-tulajdonait, s kíméletlen aprólékossággal szemügyre veszi: vajon minden rendben van-é, minden a helyén van-é?

A birtokbejárás után méltóságteljesen elhelyezkedett egy hombár vagy lábaskamara legtetetjén, s hosszan, hallgatagon szemlélte a települést. Vajon mi jár-

hatott a fejében? Ez igen fölkelte érdeklődésemet, igyekeztem a gondolatait kitálatni. Úgy tetszett, hogy e pillanatban nem madárdolgok, hanem emberi sorsok, az én rokonaim felől gondolkodik. Talán rólam is. Hisz ilyen mély gondolkodást tükröző külsővel csakis népek sorsán, az emberiség sorsán lehet töprengeni.

Meglehet, hogy a tavaszi meleg okán is kedvelték a Varjút. Hisz sok minden kapcsolódott össze az ő nevével.

A tavasz első lélegzete is.

Az első hóolvadási helyek is.

Az elsőként megcsorduló patakok.

Az első szarvasborjak.

A zöld első csírai.

Mindaz, ami első.

A mi házunk népe kiváltképp örvendett a Varjú érkezésének. Anyám szokás szerint így szólott:

– Lám, mi is megértük a tavaszt: kivártuk a Varjút.

S felsóhajtott.

Akkoriban úgy tűnt számomra: Varjú ha nem volna, a tavasz tán meg sem jött volna. Nem kezdődött volna meg a Varjú Hónap, s nem köszöntött volna be a tavasz. De hisz a varjú nem szent madár, sőt nagyon is közönséges, amilyen nem kevés akad a mi erdőinkben!

Kérdésekkel ostromoltam hát Anyámat:

– Mama, jó madár-e a Varjú?

– Jó.

– De miért jó?

– Miért?...

Anyám félbehagyta a varrást, rám pillantott, majd tekintetét a húgaimra fordítván csöndesen így szólott:

– A Varjú... örül, ha ember születik.

– De hogyan?

– Ahogy az emberek örülnek, ő is úgy...

Semmit se értettem. Kényelmesebben odafészkelődtem hát Anyám mellé, s unszolni kezdtem:

– Mama, mesélj a Varjúról...

Anyám a billegő bölcsőben alvó Olja húgom felé biccentve elkezdte:

– A Varjú a húgod jöttének is igen örvendezett...

Szó nélkül figyeltem.

– Hanti szokás szerint – folytatta Anyám – az újonnan érkezett ember: az újszülött minden dolgára-holmijára ügyelni kell. Az efféléket mindig a legtisztább, legjobb helyen kell tartani s nem kerülhetnek oda, ahol nem való lenniük. Különben a kisgyereket valami rossz éri. Ez érvényes azokra a holmikra is, amelyekre a csecsemőnek már nincs szüksége. Ezért például az átnedvesedett forgácsot a bölcsőkből egyazon helyre szokás összehordani a szálláshely szélén, egy eldugott zugban, egy kis fatönk alá. Nem élő fa alá, éppen hogy fatönk alá. A tönköt úgy szemelik ki, hogy se túl magas ne legyen, se nagyon alacsony, hogy télen be ne hordja a hó, s hogy minden évszakban látható legyen.

Emlékeztem rá: nálunk is van ilyen fatönk, nem messzire a háztól. Liza nővéremmel oda szoktuk kihordani a nedves forgácsot Olja húgocskánk bölcsőjéből. A tövén kiszáradt nyír megpuhult fehér fájából gyalult forgácsot – a *capot* – a prémes derékalj alá szokták hinteni, s amikor a forgács átnedvesedett, tüstént egy kis hancsteknőcskébe szedtük, majd kivittük a fatönkhez. Anyám, ha elvitette velem a forgácsot, mindig utánam szólt, a lelkemre kötve: el ne hullassam a gyalogösvényen, nehogy valami rossz érje a picikét.

A forgácsot a fatönk köré szórtuk. Sima felszínű s hegyes tetejű volt a halmocská, mint a kúpos sátor, a *csum*. S a Varjú, amikor hazaszállt délről, erre a fatönkre telepedett. Hideg napokon pedig alább húzódott a langyos forgácsra: a lábát melengette. Hisz elsőként érkezett, április legelején, amikor az enyhületek még talaj menti fagyokkal váltakoztak. Ráült a langyos forgácsshalomra, s így szólt:

– Bárcsak születne több gyermek a Földre, hogy lenne hol melengetnem a lábamat!

E szavakkal szálldosott egyik forgácsshalomról a másikra, hangosan örvendezvén egy-egy apró emberke világrajöttének, majd a másikénak, harmadikénak... Közben vidáman, szívélyesen mondogatta:

– Vak-vak, vak-vak, vak-vak!...

Ősszel pedig, mielőtt elrepült volna délre, jókívánságát hagyta az emberekre:

– Amíg én messzi szálllok, teremjen még több újszülött a Földre: legyen hol melengetnem a lábam!

S mint mindig, búcsúzóul még hozzátette:

– Vak-vak!... Vak-vak!...

Én persze rögtön megtudakoltam:

– Mama, az én világra jöttömnek is örült a Varjú?

– Örült hát.

– De hiszen én az év leghosszabb napján születtem, amikor egészen meleg volt.

– Úgy van – ismerte el Anyám. – Csakhogy ősszel is a bölcsőben tanyáztál, amikor a Varjú már készülődött melegebb tájakra, s akkoriban már fázogatott a lába. Sőt még tavasszal is ott kuksoltál a bölcsőben, a Varjú visszatértkor. S amikor eleredt a nyirkos hó, majd rázendített az északi szél, és sok költöző madár visszamenekült délre, a Varjú akkor sem hátrált meg. Tudta, hogy te megmelegítetted a lábát.

Ekkor a hombár tetején tűnődő Varjúra pillantottam, s meg voltam győződve róla, hogy az emberekre gondol meg énreám. Hisz vajon lehetséges-e, hogy ne gondoljon reám a Varjú, akit valaha én is melengettem?

Varjú Nagyanyó pedig, bármily nehezeére esett is, szelíden dűnnyögte:

– Vak-vak!... Vak-vak!...

Meglehet, hogy jól mondta volt Apám: afféle ráolvasás volt ez részéről – hogy hosszú életünk legyen.

Szálláshelyünk s a folyó menti szálláshelyek lakosai becsülték és soha nem bántották ezt a madarat: hadd éljen mindenkor a kis nép iránti jókívánságaival. Magam is más szemmel kezdtem nézni a jelentéktelen külsejű szürke Varjúra, amely örvendezik minden ember születésének a Földön.

Buda Ferenc fordításai